

Van het kiesrecht in het verleden en een 'Stemdraagende Staate' op Dijkhuizen onder Buitenpost

Door Dirk Wildeboer te Buitenpost

De verkiezingen voor de leden van de gemeenteraad en Tweede Kamer staan weer voor de deur. Iedere Nederlander van 18 jaar en ouder heeft in het algemeen het recht om zijn of haar stem uit te brengen. Dat dit recht een voorrecht is, staat niemand meer bij stil. Integendeel, men neemt vaak niet eens meer de moeite om een gang naar de stembus te maken. Maar in vroegere tijden lag dit allemaal heel anders en kwam het stemrecht alleen toe aan mensen die er warmpjes bijzaten. Het recht om te stemmen was gekoppeld aan het eigendom van bepaalde bezittingen. Dit kon een zogenaamde 'Stemdraagende Staate' (een boerderij) zijn. Een voorbeeld hiervan was de nu nog bestaande boerderij aan de Trekweg te Buitenpost, thans bewoond door de familie Minnema. Aan deze 'pleats' met een aantal vroegere eigenaren en gebruikers zal ook in dit artikel aandacht worden besteed.

In het boek 'Tegenwoordige staat van Friesland' uit 1789 staan bijzonderheden vermeld over dit kiesrecht in oude tijden. Een keus hieruit:

'De heren Staten of Gecommitteerden ten Landsdage, worden jaarlijks door de stemmende ingezetenen verkozen, volgens de wetten van het stemrecht. Het schijnt, dat weleer een algemene volksregering bij onze voorouders heeft plaats gehad, volgens welke ieder vrij en onafhankelijk persoon een vrije stem bezat. Door de tijd is dit voorrecht gehecht geworden aan bepaalde plaatsen, hornlegers, stellen, ploeggangen of huizen, die alle nauwkeurig in de stemkohieren zijn aangetekend in de jaren 1640. Voordien heeft in deze zaak veel verwarring plaats gehad, wat nu niet meer mogelijk is. De eigenaars van één of meer stemmen worden eigenaars genoemd en kunnen vanwege hun vastigheden in het dorp stemmen voor de verkiezing van volmachten ten Landsdage onder meer tot het verkiezen van kerkvoogden, schoolmeesters, dorpsrechters en predikanten. Insgelijks behoort aan de volmachten het aanstellen van dijkgraven, ontvangers van de floorenrente en andere openbare belastingen. De stemming moet op één dag en uur door de hele provincie geschieden. De stemming moet beginnen een kwartiersuur na de laatste klokklipping in de kerken en moet geëindigd worden met gesloten deuren, zonder iemand tussentijds in te laten'.

Voor papisten (Rooms) en Mennonieten (Doopsgezinden) golden afwijkende bepalingen.

De 'Roomsgezinden' mochten helemaal niet stemmen, terwijl de Doopsgezinden niet mochten meedoen bij de verkiezing van o.a. de predikanten in de Gereformeerde (later Ned. Hervormde kerk).

Wanneer men in eerdergenoemd boek leest dat Buitenpost 53 stemmende plaatsen had, dan had dit betrekking op de verkiezing tot het een of andere ambt. De eigenaar van de stem of zijn volmachtgever had het recht om zijn stem uit te brengen. Het maakte niet uit of dit een vrouw of een kind was. In het laatste geval stemde de voogd. Elk dorp koos bij meerderheid van stemmen, de grietenij bij meerderheid van dorpen. Wanneer dus een grootgrondbezitter zijn eigendommen bij aankoop slim over de grootste helft van de dorpen verdeeld had, beschikte hij over de meerderheid in de hele grietenij. Allerlei misbruiken slopen binnen en zo wisten verschillende geslachten zich door hun rijkdom op te werken tot erfelijke dynastieën. De democratie was in veel gevallen ontaard in een familie-regering. Maar de tijden veranderden,

zo werd op de 11e mei 1795 het oude kiesrecht door de Repressanten van het Friese volk opgeheven. De revolutie, die Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap wilde brengen, maakte een eind aan deze ongewenste toestand. Toch was een algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen nog heel ver weg.

Na 1848

De grondwetswijziging in 1848 opende de mogelijkheid tot verruiming. Het veranderingsproces ging echter wel heel langzaam. Na 1887 werd het kiesrecht uitgebreid. Van ruim 10.000 stemgerechtigden liep dit op naar een aantal van ongeveer 25.000. Zo hadden in 1893 mannen alleen stemrecht wanneer ze minimaal 24 gulden per jaar aan personele belasting betaalden. In de toen geldende Kieswet werd uitgegaan van bepaalde 'kenteekenen van geschiktheid en maatschappelijke welstand'. Het is wel duidelijk dat de arbeiders buiten de boot vielen. Maar ook veel winkeliers en andere kleine zelfstandigen kwamen niet aan de belastingnorm toe. Vrouwen mochten helemaal nog niet stemmen. Vooral de S.D.A.P. en het N.V.V. voerden strijd om tot een algemeen kiesrecht te komen. In 1911 boden zij de regering een kiesrechtpetitionement aan met 35.000 handtekeningen. Met nog andere overgangsnormen duurde het tot 1917 dat er een algemeen mannenkiesrecht was. Het algemeen vrouwenkiesrecht volgde snel daarop in 1919. Bovendien was met de grondwetswijziging van 1917 het districtenstelsel opgeheven en dat van de evenredige vertegenwoordiging ingevoerd. Het is dus nog maar enkele generaties geleden dat dit belangrijk democratisch recht werd verwezenlijkt.

Boerderij Trekweg 16 te Buitenpost 'op Dijkhuizen'

Alleen de voorgerel
Hoewel het woongedeelte en de bij-schuur zijn gebouwd in de 19e eeuw, is het waarschijnlijk dat de schuur nog dateert van het oorspronkelijke bouwjaar. Het is niet exact na te gaan in welk jaar dit is geweest, maar op het Stemkohier van 1640 komt de 'plaat' al voor. We kunnen dus aannemen dat in het begin van de 17e eeuw de schuur er al stond. Op sommige plaatsen in de muren zijn 'oude friezen' verwerkt en in de stal rust de fundering van de binten nog op zwerfkeien. Dit zijn tekenen dat we met een heel oude schuur te maken hebben. Het is mogelijk dat bepaalde bouwmaterialen nog afkomstig zijn uit de afbraak van het klooster te Gerkesklooster na 1580. Dit gebouw stond vlak in de buurt. Het was in die tijd gebruikelijk dat oude stenen en dergelijke bij nieuwbouw weer dienst

deden.

De boerderij ligt in de bedding van de Oude Ried. Vanuit noordoostelijke richting loopt dit riviertje nu uit in de Stroobosser trekvaart en gaat niet verder. Op oude kaarten is na te gaan dat dit vroeger anders was. De Oude Ried liep destijds nog ongeveer 300 meter verder in zuid-westelijke richting om daar vervolgens in het land dood te lopen.

Overzicht van de eigenaren en gebruikers

1640: eig. Tarquinius Boelens.
1698: eig. Dr. Albartus Schouwen, gebr. Syt Jans.
plm. 1710: eig. Willem Cornelis, gebr. Jan Wygers.
plm. 1720: eig. Reijner Feijkes, gebr. Jan Wygers.
1728: eig. Advocaat Petreus en Rosamaria Petreus (wed. Noordbeek), gebr. Jan Harmens.
plm. 1754: eig. Halbe Cornelis (Haijma), gebr. Harmen Jans.
1783: eig. Durk Willems, gebr. Harmen Jans.
plm. 1792: eig. Durk Willems Kuipers, gebr. Durk Durks Kuipers.
plm. 1813: eig. en gebr. Durk Durks Kuipers.
1848: eig. en gebr. Leendert Durks Kuipers.
1898: eig. Klaas Leendert Kuipers, gebr. Rienk Prins.
1908: eig. Geeske Kuipers, gehuwd met Eelke Groeneveld.
1908: gebr. Herman Pel.
1913: gebr. Marten Haaijes Minnema.
1916: gebr. Hendrik Haaijes Minnema.
1955: gebr. Freerk Hendriks Minnema.
1960: eig. en gebr. Freerk Hendriks Minnema.
1996: eig. en gebr. Hendrik Freerks Minnema en Hinke Minnema-Hamstra.

Zoals u kunt zien volgden vader en zoon elkaar in de meeste gevallen op. De voorgaande en de opvolgende eigenaren en gebruikers waren vaak op de een of andere manier familie van elkaar.

Bijzonderheden van de eigenaren en gebruikers

Van een aantal zijn bijzonderheden opgespoord.

Tarquinius Boelens (eig. in 1640)

Het geslacht Boelens heeft in de 17e eeuw aan de gemeente Achtkarspelen vier grietmannen geleverd. Voor de periode van Tarquinius (overleden in 1673) waren er een zekere Tjerk, Pieter en Lieuwe Boelens grietman (burgemeester) van Achtkarspelen. Ze waren vaak ook lid van de staten en hadden dus zitting in het bestuur van de Landschap Friesland, die vergaderde in het

oorspronkelijk liepen de zijgevels van het woongedeelte recht omhoog tot de nok van het dak

Landschapshuis te Leeuwarden. De families woonden op Boelensstate in Buitenpost. In dit dorp zijn in vroegere eeuwen vijf states geweest, waarvan Boelensstate er een was. Dit gebouw staat nog aangegeven op de kaart van Eekhoff (1844). Het zou destijds hebben gestaan op de plek waar nu het pand van Kapenga Meubelen is gevestigd op de hoek Irenestraat/Voorstraat. Het geslacht Boelens had in het zuidelijke deel van Achtkarspelen zakelijke belangen in de verveningen. Het dorp Boelenslaan werd dan ook naar deze familie genoemd.

Jan Wygers (gebr. rond 1710)

De naam van deze persoon is te vinden in het Weesboek van Achtkarspelen. In dergelijke boeken komen onder meer de namen van de curatoren voor die waren belast met het beheer van de goederen van de nagelaten wezen. Wanneer Jan Wygers in 1750 'in leven huisman' (boer) komt te overlijden, heeft hij nog een minderjarige dochter (beltie genaamd. Verder staat nog aangegevend dat in het sterfhuis werden aangetroffen '35 zilveren mansknopen en een rond stalde lepel', die tot de nalatenschap behoorden.

Halbe Cornelis (Haijma) (eig. van plm. 1754 tot 1783)

Weer in de Weesboeken kunnen we over de familiebetrekkingen en dergelijke van betrokkene informatie aantreffen. Halbe Cornelis, (zijn achternaam werd weinig gebruikt in deze tijd), was koopman en molenaar te Buitenpost. Daarnaast had hij nog een aantal andere functies zoals administrerend-diaken in de Gereformeerde (nu Ned. Hervormde kerk) in Buitenpost en was hij mede-rechter van Achtkarspelen. Hij was een zoon van Cornelis Halbes, molenaar en bakker te Burum. Hij zal het molenaarsvak dus wel van zijn vader hebben geleerd. Halbe Cornelis stierf op 20 februari 1783. Volgens het kohier van de Personele Belasting had hij toen een vermogen van 4.500 carolie guldens. Er viel dus nogal wat te erven door zijn nakomelingen.

Harmen Jans (gebr. 1754-1792)

Deze persoon is te vinden in o.a. het Speciekohier van 1775. De belasting van de vijf speciën werd in Friesland in de 17e eeuw ingevoerd. Harmen Jans is dan 'bruiker van 18 lopenstal (pondemaat) land, heeft 10 koeien, 8 rieren en 5 paarden. Onder meer werd er belasting geheven op het bezit van koeien, paarden op de in gebruik zijnde bezaaide landen en het aantal

schoorstenen.

Durk Willems Kuipers (eig. 1792-1813)

Deze Kuipers was getrouwd met Antie, dochter van vorengenoemde Halbe Cornelis (Haijma). Hij was meester kuiper en houtkoper te Buitenpost.

Durk Durks Kuipers (eig. en gebr. van 1792-1848)

Betrokkene komt voor in het Quotisa-tiekohier van 1809. Dit was in de Franse tijd toen Napoleon veel geld nodig had voor zijn veldtochten om andere landen te veroveren. Daarom werd er een extra belasting opgelegd. Hij moest 30 carolie guldens betalen, wat ook het geval was met drie andere ingezetenen van Buitenpost. Alleen Daniël Block van Haersma, tot 1795 grietman van Achtkarspelen, werd voor een hoger bedrag aangeslagen (70 car. guldens). Dit is wel een bewijs dat Durk Durks behoorde tot de vermogende lieden van Buitenpost.

Geeske Kuipers (gehuwd met Eeike Groeneveld) eig. van 1902-1960

Groeneveld was Hervormd predikant te Soest. Eens per jaar bracht het echtpaar Groeneveld-Kuipers een bezoek aan de boerderij. Het was de gewoonte dat de warme maaltijd dan bij de huirders werd gebruikt. Destijds was het

op veel plaatsen gebruikelijk dat de landbouwer jaarlijks op visite kwam om te zien hoe het bedrijf er bij lag.

Freerk Hendriks Minnema (eig. en gebr. van 1960-1996)

Hij is op de boerderij opgegroeid. Zijn vader Hendrik Haaijes Minnema was van oorsprong afkomstig van Paesens. In 1996 werden zijn zoon en schoondochter Hendrik Minnema en Hinke Minnema-Hamstra de eigenaars en zetten het bedrijf verder voort. Een aardige bijzonderheid is nog dat Hinke Minnema-Hamstra voorkomt op de kandidatenlijst van het CDA voor de eerstvolgende gemeenteraadsverkiezingen.

Tot slot

Nog even terug naar het algemeen kiesrecht. Men vergeet vaak dat het voorgeslacht jaren heeft gestreden om dit voorrecht te krijgen. Misschien is het zinvol om hier even bij stil te staan wanneer binnenkort de oproepingskaarten voor de verkiezingen bij u in de brievenbus glijden.

Met dank aan de heer F. Minnema voor de verstrekte informatie.

Dit was een publicatie van de Stichting Oud-Achtkarspelen.

B U I T E N P O S T

277

1640.		1728.		
<i>Plaatz.</i>	<i>Eygenaars.</i>	<i>Plaatz.</i>	<i>Eygenaars.</i>	<i>Meyers.</i>
N ^o		N ^o		
9	De Erven van de Blok zynde de zelve Erven, Papist.	9	De Ed. Heer Grietman Arent van Haarfma.	Jacob Heres.
↓		10	De Heer Advocaat Petreus voor een vierde part. D ^o Noordbeeks Wed. voor drie vierde parten.	Reiner Feikes.
10	De Ed. Heer Tarquinius Boelens mede Gedeputeerde Staat der Landtschappe en Grietman over Achtcarfpelen.	11	De Kerke van Buitenpost.	by Boelgoed verhuurt.
11	De Pastorie van Buitenpost	12	De Heer Grietman Gajus van Scheltinga.	Jacob Heres.
12	Juff. Feockjen Sminia nomine filii.	13	Vrouw Barbara van Bay Wed. Knock.	Rempt Hendz.
13	De Ed. Heer Grietman Tarquinius van Boelens.	14	De Ed. Heer Grietman Arent van Haarfma.	Jacob Heres.
14	De Wed. van de Secretaris Sixtus Sixti voor de eene helft, en Sytse Geerts cum. soc. voor de andere helft.			

Dit zijn de stemdragende plaatsen nr. 9 t/m 14 van Buitenpost in 1640 en 1728 op het stemkohier van die jaren. Nr. 10 is nu de boerderij van de fam. Minnema aan de Trekweg. Al in de 18e eeuw verschenen de stemkohieren van Friesland in druk.

MANIFEST

AAN DE

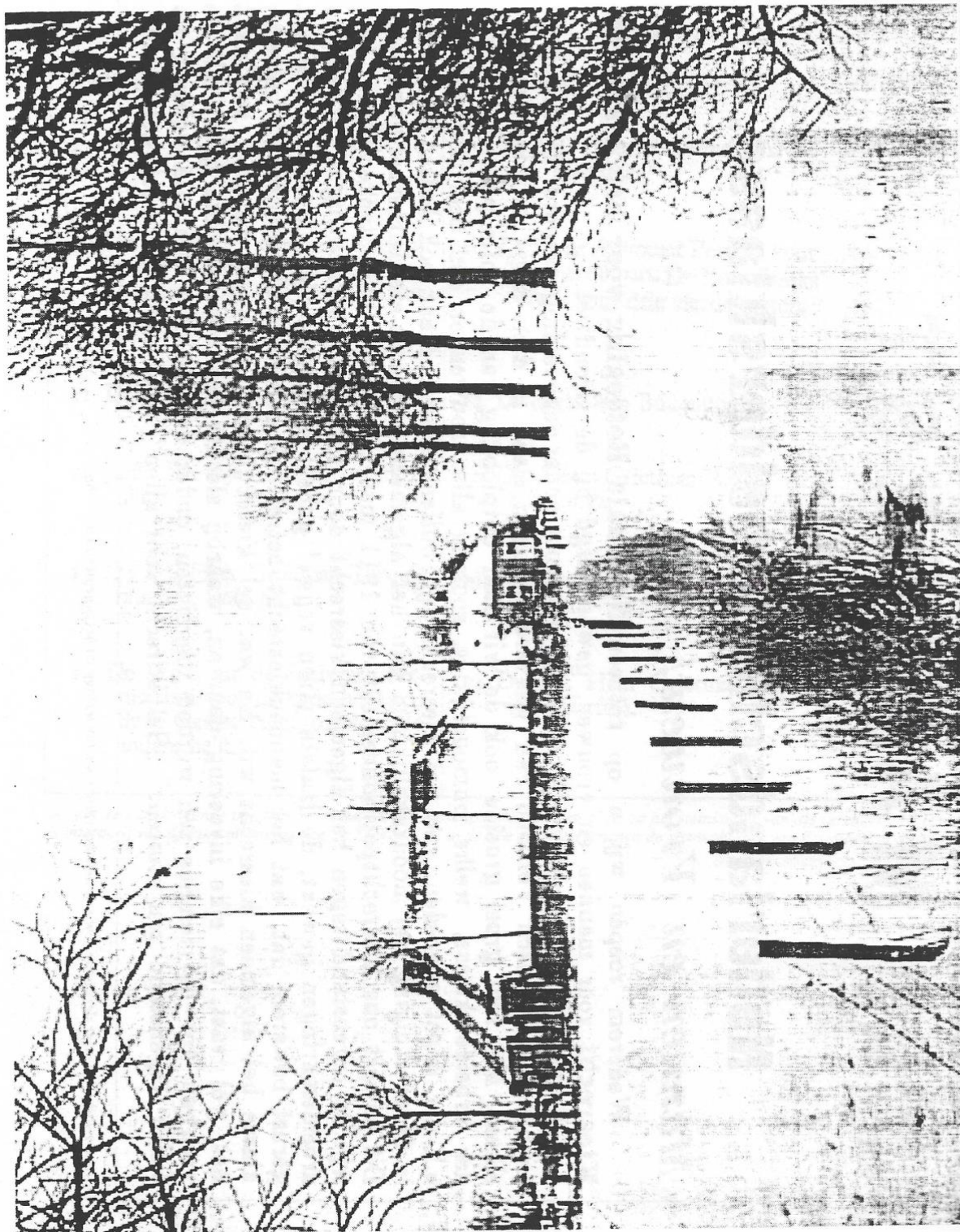
Nederlandsche Arbeidersklasse^m

Mannen en Vrouwen!

Wederom roepen wij u op tot een Nationale Betooging voor het Algemeen Kiesrecht voor mannen en vrouwen, gewaarborgd bij de Grondwet.

Reeds achttien jaren wordt de strijd daarvoor onder onze leiding gevoerd. De S.D.A.P. en het Nederlandsch Verbond van Vakvereenigingen staan in dien strijd broederlijk naast elkaar. Met hun groei groeide ook de wil naar ontplooiing van de volle politieke kracht der arbeidersklasse, welke onmogelijk is, zoolang alle vrouwen en een deel der mannen, n.l. der minst gegoeden, van het kiesrecht zijn buitengesloten. Maar ook buiten hun kring is de overtuiging der noodzakelijkheid van het algemeen kiesrecht steeds sterker geworden. Dit bewijst ons kiesrechtpetitionnement van 1911 met zijn 350.000 handteekeningen; terwijl de tegenstand tegen het algemeen kiesrecht door verkeerde voorlichting in christelijke arbeiderskringen gewekt, de laatste jaren vrijwel geheel is opgehouden. Men kan dan ook gerust beweren, dat, wat het mannenkiesrecht betreft, de geheele Nederlandsche arbeidersklasse het algemeen kiesrecht wil. En wat het kierecht voor de vrouw aangaat, zoo staat het wel vast, dat elke invoering daarvan, waarbij slechts een bevoorrechte groep uit de vrouwen tot de stembus zou worden toegelaten, onder de arbeiders van alle richting op felten tegenstand zou stuiten. „Gelijk recht voor allen” werd meer en meer het parool.

Oproep rond 1915 voor deelname aan een demonstratie voor invoering van het algemeen kiesrecht.

Opname van de boerderij Trekweg 16 te Buitenpost, nu bewoond door de fam. Minnema. (Foto: D. Wildeboer)